

Att överskrida gränser och rädda liv

Metoden att rena stamceller är bara aktuell när någon med autoimmun sjukdom inte svarar på andra behandlingsalternativ. Och det föreligger risk för personens liv. Problemet är att patienten ofta är i mycket dåligt skick och att stamcellstransplantation är förenat med tuffa behandlingar.

TEXT BARBRO WEATHERILL

Att ta ut stamcellerna ur blodet, rena dem, nollställa patientens immunförsvar och sedan ge tillbaka stamcellerna är verkligen att överskrida gränser, men samtidigt räddar man patientens liv. Behandlingen tar cirka två veckor, men därefter återstår en lång rehabiliteringstid.

Stamcellerna kan sägas vara urmodern till alla immunologiska celler, och varje system i kroppen har stamceller, men det är lättast att förstå dem som finns i blodet. Dessa celler delar sig ständigt och de är upphovet till exempelvis lymfocyter, vita och röda blodkroppar. De finns i benmärgen, och när de delar sig ger sig en dottercell iväg och producerar alla andra sorters blodceller, men en dottercell stannar kvar som stamcell. Denna process pågår hela livet. Och under hela livet pro-

ducerar människan miljoner och åter miljoner celler, och det är alltså stamcellerna som åstadkommer detta.

I vilka fall har metoden använts?

Denna metod har prövats för alla möjliga sorters sjukdomar, inte bara reumatiska. Majoriteten av dem som behandlats har haft MS, cirka 200 i hela världen. Därefter kommer sklerodermi, RA, SLE, barnreumatism och 5-6 andra allvarliga autoimmuna sjukdomar. Totalt har ungefär 250 patienter med reumatisk sjukdom blivit stamcellstransplanterade, varav två i Sverige.

– En siffra som står i relation till befolkningsantalet. Vi på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg har transplanterat en mycket svårt sjuk man med sklero-

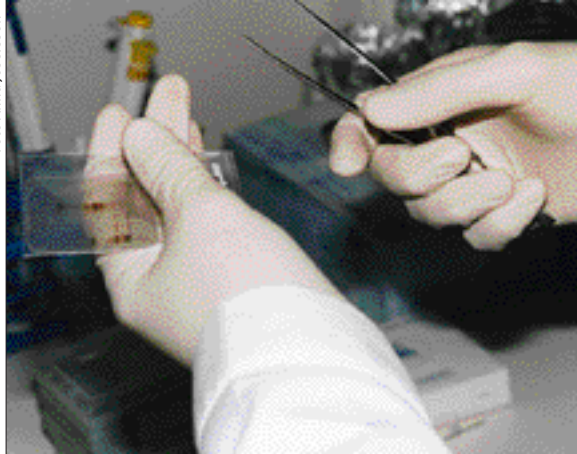
dermi och en ung flicka med SLE, berättar professor Andrej Tarkowski.

I ett europeiskt register finns 450 patienter upptagna, dessa kommer från 91 transplantationscentra, vilket betyder att varje enhet inte har så stor erfarenhet. Därför pågår ett stort internationellt utbyte av erfarenheter.

Bland de reumatiska sjukdomarna har de flesta som behandlats haft sklerodermi, trots att det finns betydligt fler patienter med RA. Det kommer sig av att det för RA finns fler behandlingsmetoder som inte är förenade med så stora risker.

Behandlingen en risk i sig

– Utifrån studier av tre sjukdomar, sklerodermi, RA och MS, vet vi att ungefär

3/4 av patienterna kommer att svara positivt på behandlingen, men efter det - och nu har vi sju års erfarenhet från de första patienterna - finns en grad av återfall. Detta betyder att sjukdomen inte har gått tillbaka fullständigt, men vi vet också att de flesta patienter därefter kommer att svara på en mildare form av behandling, berättar professor Alan Tyndall från Basel.

Man tror att det sker någon sorts återgång vad gäller känsligheten hos den autoimmuna sjukdomen, ungefär som om immunsystemet fått en andra chans. Detta är förstås bra för patienten, men det finns också en negativ sida. Själva behandlingen är förenad med stora risker och utifrån tidigare erfarenheter med cancerpatienter förväntade man sig en dödsiffra på fem procent, den blev sju. Dessutom är det väldigt olika för olika sjukdomar. För RA var det bara 1,4 procent och för sklerodermi omkring 10 procent.

- Vi måste alltså vara försiktiga när vi väljer ut en patient för den här sortens behandling, säger Alan Tyndall, själva sjukdomen måste vara farligare för patienten än behandlingen. RA innebär inte någon fara för livet på samma sätt som sklerodermi kan göra. Därför är 10 procent för sklerodermi acceptabelt, vilket det inte hade varit för RA. Men ibland måste man se till livskvaliteten och inte bara livskvantiteten. De patienter som genom-

gått behandlingen har alla sagt att de är glada över att de tog risken. Om sjukdomen gått för långt när de kommer till oss ger vi förstås inte den här sortens behandling. Man kan inte förbättra lungor och hjärtan som blivit skadade.

Stamcellstransplantation har använts i ungefär 20 års tid för att exempelvis behandla cancer och leukemi. Inom reumatologin är den exakt sju år gammal, den första patienten transplanterades i december 1995.

- Då fanns inga andra alternativ för just den patienten, men idag, säger professor Tyndall, skulle vi försöka med andra metoder. Utvecklingen går hela tiden framåt och man kan göra mer och mer åt många sjukdomar. Gamla och nya metoder kombineras och man lär av varandra.

Metoden med stamceller har totalt utförts på 51 SLE-patienter. Det finns en ganska hög risk för mortalitet med behandlingen, vilket kan bero på att patienterna varit mycket sjuka när transplantationen genomförts. Nu vet man att de ska behandlas med vanliga mediciner och först när sjukdomen är stabil kan man transplantera.

Dödsiffran för SLE-patienter är högre än vad den troligen skulle behöva vara. Sannolikt beror det på att patienten inte alltid följer rekommendationen vad gäller medicineringen. Från 10 pro-

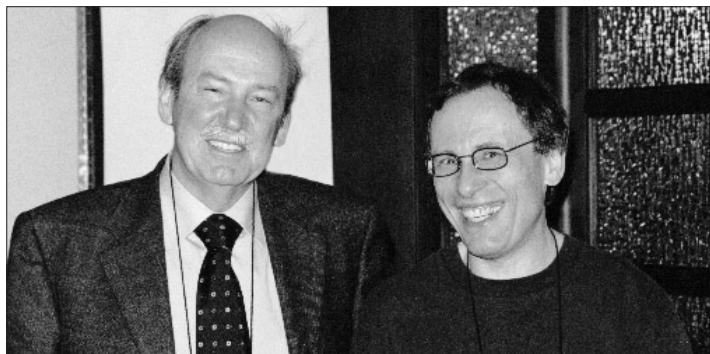
cent borde man kunna komma ner till 3-5. Alla med SLE svarade väl på stamcellsbehandlingen och på konventionell behandling efteråt, men ungefär 2/3 fick återfall.

Erfarenhet och framtid

Det finns ett mycket stort internationellt utbyte av erfarenheter om reumatiska sjukdomar, och enligt Alan Tyndall har Sverige varit en av de ledande länderna i denna utveckling. Han har varit i Sverige många gånger, men alltid på vintern. Därför lovprisade han nu vårt vackra Stockholm, och tycktes inte bry sig ett dugg om att regnet fullkomligt vräkte ner den dagen.

- I framtiden kommer vi förhoppningsvis inte att behöva diskutera dessa frågor. Hoppet står till att immunologin löser problemet, men det kommer att ta tid. Under denna tid måste vi använda de metoder vi har för att hjälpa de patienter som har det svårt idag. När man förstått immunologin kommer dagens behandlingar inte att behövas, fortsätter han. Vi brukar kalla det för "The Stockholm question", för den som löser gåtan kommer att få Nobelpriset.

Och så uttrycker han sin uppskattning över att kongressen hållits på ett så vetenskapligt plan. Okommersiellt och utan sponsorer - enbart för att stå till vetenskapens tjänst.

Professorerna Alan Tyndall och Andreij Tarkowski är eniga om att stamcellstransplantation ger immunsystemet en andra chans. Foto Ann-Charlotte Andersson